

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 28. aprila 1869. ~

Gospodarske stvari.

Kteri kraji in kakošni so za nove gozde?

Kako se naj taki kraji za nov zarod pripravijo, in kako se dá gozdni les zarediti?

Lepa hosta je dandanes res zelo bogastvo, če je v pravem kraju; pa mora vendar tudi, posebno pri malih posestnikih, v nekaki primeri biti z njivami in z drugim posestvom. Neumno bi bilo sploh reči: le samo za hoste skrbite, drugo pa v nemar pustite! Kje pa bo kruh in klaja za živino, če njiv in travnikov ne bo? Kjer je veliko hoste, tam je še le prav, da se je nekaj zatare, posebno v takem kraju, kjer se dajo lepe njive in dobri travniki narediti, če jih manjka. Dobre njive pa in dobre travnike v gozde podelati, nobenemu umnemu človeku na misel ne pride, ker njive in travniki dajo še zmiraj več dobička.

Pa gozdi morajo vendar tudi biti, in je hudo, kjer jih ni, in naj se zasadé, kjer je kraj za-nje, če se to brez škode storiti dá.

Kje pa in v kakošnem kraju naj se zasadé?

Najprej, če je kak gozden del izsekan in gol, je tak del, ki ga trebež imenujejo, posebno če leži na kaki strmini, v kamenitem svetu, ali pa sredi gozdov, najbolj pripraven za nov gaj. Če je kako šavje pre-rastlo, kakor rado, naj se iztrebi, svet prekopa ali s tistim šavjem ali pa z listjem pognoji, ki je pravi natorni gozdni gnoj, ki se zakopá. — Če je pa kaka njiva v bregu, pod hosto, ki se ne more gnojiti, in lega še morebiti od solnca, ali pa kaka revna senožet v bregu, kjer je malo dobička in dovolj stroškov, tak svet je tudi ravno tako pripraven ali za nizko ali pa za visoko hosto. Naj se njiva, če je moč, vsaj z listjem ali kako hostno šaro pognoji in zorje, in senožet tudi tako, če je moč, ali pa naj se prekoplje, preden se obseje ali nasadí. Če se ne prekopa, naj se s sajenkami nasadí.

Pa še dovelj je tacega sveta, ki ni za drugo, ampak za les, posebno v visocih bregih.

Gozdni les pa se zaredi po dveh potih: ali z drevnim semenom ali pa z gozdnimi sajenkami. Seme iz starega drevja ali se samo zatrosi, ali ga pa ljudje vsejejo. Včasí namreč raste po trebežih iz samo zasejanega semena gosto drevjiče, kakor ščet. To naj se pusti in naj se le samo živine va-nj varuje, dokler ne odraste; če je vmes kako roževje, naj se od časa do časa pomuli, goščava pa, ko že odraste, naj se potlej iztrebi, to je, naj se s korenino izseka vse kljukasto, nekazno, slabotno in ostarično lesovje, in se pusti po previdnosti redko, kar je lepega in kaznega. Kmalu potem bo tako drevje, posebno če se še malo okopá, si pomagalo in rastlo, da bo veselje, in v malo letih bo

lep, mlad gaj. S koreninami pa, pravimo, naj se izseka, kar je nekaznega ali pregostega, da se iz korenin spet ne zagosti.

Če pa tak trebež nima nič zaroda, ali pa če je, kakor je zgorej rečeno, kaka njiva v bregu, pod hosto, ki se gnojiti ne more, ali kaka revna senožet, treba je take kraje potem, ko so za nov gaj pripravljene, pognojene, zorane ali skopane bili itd. ali z drevnim semenom obsejati, ali pa s sajenkami nasaditi. Sajenke naj se nasadé posebno ondod, kodar se svet ni zoral ali prekopal, in se vzamejo ali iz nalašč napravljene sadišča, ali pa iz gošče. Seme pa se mora nabrati od zdravega, ne prestarega, ne premladega lesa. Tako je, postavimo, hrast 80—100 let star najboljši za seme, bukev 70—90 let stara, gaber od 80—100 let, jel 60 let, smreka, javor, brst in jesen 40 let, breza in jelša 30 let, hoja 30 let, mecesen 25 let. Vedeti je pa treba, da tudi od pravega lesa seme ni povsod dobro. V gostih gajih, kjer solnca ni, seme ne veljá, ampak ob robih gozdov, ali pa če se gozdi nalašč zastran semena izsekajo in zjasnijo, da lepa, seme redivna drevesa na solnce pridejo. Dalje mora seme popolnoma zrelo biti, kar se spozná, kadar samo z drevesa pada. To se zgodi pri raznih drevesih v raznih časih. Jag-njeta in vrbe dozoriyo seme proti koncu velicega travna in rožnika; brstovec rožnika; breza meseca avgusta in septembra; bodckovje septembra in oktobra in pada drugo spomlad; bukve, gabri in hrasti meseca oktobra; jesen in javor oktobra in pada gnjlca in grudna; jelša listopada, in pada grudna. — Nabrano seme naj se posuši v senci in hrani na suhem do spomladi, in naj se, če je le mogoče, meseca sušca vseje. Smrekovi in družega bodckovja storži naj se meseca listopada ali pa grudna naberó in čez zimo na suhem hranijo, ker v storžih ostane seme boljše, in spomladi, preden se izružijo ali iztepó, da seme iz njih pade, naj se posuše ali na solncu, ali pa na gorki ne vroči peči; oreh, leš-njik, kostanj pa naj se že v jeseni posadí, da do spomladi ne zgobovi ali se sicer ne spridi. Tudi želod je dobro že jeseni vsejati ali posaditi.

Seje se globoko dva ali tri palce, bodckovje en palec, in dobro gosto skorej kakor kuruza ali pa še malo gostejše, in se potlej izpuli, kar ne kaže.

Če pa sajenke sadimo, naj se izkopajo in presadé, kakor sadno drevje, varno s koreninami, kadar so moža visoke in rašče. Le bodckovje, smreke in drugo, naj se čisto mlado, ped visoko presadí, ker stareje nerado raste zavoljo korenin, ki se jim ne smejo rezati ali trgati. Vrbe se primejo, ko se koli posadé; v vlažni ne močirni zemlji najlepše rastejo.

Če se sajenke sadé, to je, mlada drevesca, ki so iz semena izrastla, je najboljše, posebno v suhotnih bregih, že v jeseni jih saditi, da se pozimi zemlja okoli

korenin vleže, in spomladi precej rasti začno, in jim kaka suša manj škoduje, ker se jim prilivati ne more. Zatorej je pa v taci krajih boljše sejati seme.

J. Z.

Besedica o razdelitvi pašnikov.

Da je postava, ktero je osnoval kranjski deželni zbor, pravo zadela, da je pri razdelitvi sapašnikov (gmajn) ovcam pustila potrebne prostore, potrjuje nam sledeča skušnja, o kateri govori goriška „Domovina“ tako-le:

„Razdeljujejo naj se le take gmajne, ki se dajo zboljšati in v boljše pašnike ali pa v rodovitne njive predelati. Kjer je pa gmajna tako kamenita, da ni za drugega nego za ovco, ondi je taka razdelitev vsem vaščanom v očitno škodo. To je skušnja vseh naših sosedov, ki so svoje kamenite gmajne na Krasu razdelili. Dokler je bila gmajna skupaj, imeli so ovce in vzajemnega čednika. Ovca jim je bila velika dobrotinica; od nje so imeli obleko, plahto za posteljo, jagmeta, mleko, sir, gnoj itd. Ko so pa gmajne razdelili, koj so zapazili, da s koscem, ki ga je vsakteri za del prejel, si nikdo nič pomagati ne more, zato so siromaki več del bogatinom poprodali, in kmali ni bilo ne ovce ne gmajne, ostala jim je le revščina, ki se jim vsak dan bolj v hiše vriva. Že več časa vpijejo časniki: „razdeljajte gmajne!“ Teh misli sem tudi jaz, toda z zdravimi prevdarki, ki so pa, žalibog, med ljudstvom vsak dan bolj redki.“

Gospodarske novice.

* Petero telet je krava nekega kajžarja storila v vasi Besland poleg Demmina na Pruskem; dva sta junčka, troje pa telic. Eno je kmalo poginilo po rojstvu, ostala štiri so bila majhna, pa prav lepa, živahna živinica. Matere ti petorčki niso zelo oslabeli; kazala je neko posebno veselje nad svojo družinico. — Mi pa zapišemo to dogodbo v naš list zato, ker je čudo redka prikazen, ki se v sto letih komaj enkrat primeri.

Iz državnega zbora.

O postavi za ljudske šole.

Govor dr. L. Toman-a v zbornici poslancev 22. aprila.

(Po stenograf. zapisniku.)

Jaz trdim, da je predlog te postave zoper državno ustavo, zato tudi zoper deželne ustave, ker sta v zvezi 11. in 12. §. osnovne postave o državnem zastopu, državni ustavi in deželnih ustavah; to vrh tega, kar je bilo že rečeno, še izpeljujem iz naslednjega:

V 11. §. je razločno izrečeno, da ima državni zbor pravico „postave dajati“ o vseučiliščih, al o ljudskih šolah ima pravico načrtati splošna osnovna načela. — Kdor pa predlog te postave vzame v roke, postavio s tolikimi §§. in s tako drobnimi določbami, ki deželam v mnogih ozirih jemljó pravice, ta mora gotovo spoznati, da ta postava daleč daleč sega čez pravice državnega zbora vsled 11. §. osnovne postave o ljudskih šolah.

Jaz dalje trdim, da ta postava ni le zoper 11. in 12. §. osnovne postave, temuč tudi zoper druge §§. državne in deželne ustave. V 19. §. osnovne postave, ki določuje pravice in dolžnosti državljanov, navedli smo pravico narodov o likanju njihovih jezikov. — Moja gospôda! Ta postava tudi v tem obziru ni ustavna, ker je zoper pravice narodov. V §§. 6., 17. in 31. so iz-

govorjena določila, ki so zoper navedeni 19. §. Šesti §. pravi, da deželni šolski svet določuje učni jezik in drugi deželni jezik, ki se ima učiti. Ali naj tedaj deželni šolski svet ima pravico določevati učni jezik? Ali ta pravica ni komu drugemu pri-sojena v 19. §.? — Morda se mi poreče, da vsled 6. §. to določujejo oni, ki plačujejo šolo? Toda ta §. govori le o tem, da se ti imajo „poslušati“. Ali je „poslušati“ morda več nego „vprašati“, in potem po odgovoru ravnati ali pa ne, kakor je komu všeč? Jaz dalje vprašam: kaj neki so postave, v 6. §. tega predloga navedene, ako ima to določevati deželni šolski svet, kateri nima pravice do nobene določbe, in je le izvršilni urad, ki spolnuje te postave? Pravica ozir jezika je v 19. §. sploh izrečena, deželno postavodajavstvo pa jo posebe odmeri deželi, to je tudi storil zbor dežele, kateri sem jaz zastopnik.

Ali je po 31. §. take postave zahtevam narodov, ki si hočejo v svojih deželnih zbora sami določiti učni jezik, vstreženo, če ima minister sam po svoji vseči pravico, učiteljskim pripravnicam določevati učni jezik? Je mar minister uka izvor pravice 19. §. nasproti, večni pravici narodov nasproti, da se izobražujejo v svojem jeziku, toraj tudi, da se učitelji omikujejo v svojem jeziku? Jaz nobenemu, tudi sedanjemu ministru uka ne morem pripustiti, da bi on s svojimi uradniki določeval jezik, v katerem naj se izobražujejo učiteljski pripravniki.

Sedanji minister bogočastja in uka bodi kakorkoli hoče razsvetljen in liberalen, vendar mu jaz ne morem prepustiti, da on narodu, kteremu sem jaz zastopnik, določuje jezik, v katerem naj se likajo učiteljski pripravniki; saj je že pokazal, da ne zná njegovega jezika, kajti on mu je po sedanjem njegovem stanu in morda le po njegovem bitji odrekel sposobnost, narod voditi k omiki. (Dobro! na desnem središču.) Določno mu moram zaklicati, da v tej stvari minister krivo sodi, ker ne pozná jezika. Niti on, niti kateri njegovih uradnikov temeljito ne zná slovenskega jezika. Kolikorkrat se je tukaj govorilo o njem, vselej so si gospodje podpisali spričalo, da sodijo o stvari, kakor nekdo, ki je ne pozná, in jaz jim z Göthe-jem kličem: „Ljubi prijatelj! Ako ne znaš brati kekega pisma, vedi, da tega ni vselej pismo krivo. Pisava utegne jasna biti, a v glavi ti ni jasno“. (Dobro! na desnem središču.) Rečem vam, gospôda, ta stvar ministerstvu ni jasna, ker je ne pozná.

V 17. §. je dalje izrečeno, da se v mestnjanskih šolah mora nemščina učiti. Temu jaz nikakor ne morem pritrditi. Ako hočemo to imeti, bomo si že sami dali deželno postavio; ta §. je obrnjen zoper vse, ki niso nemškega rodú; in da je samo to načelo v postavi, že s tem bi ta postava žalila pravice vseh nemških narodov avstrijskih. — Gospôda moja! Nekdaj so skušali ponemčiti nas po tem-le načinu: otrokom so žugali z mnogovrstnimi kaznimi, verige s krogliami so jim navezovali na roke, dokler so slovenski govorili in niso znali nemški, — dokler otrok ni govoril nemški, obesila se mu je tabla z napisom „slovenski osel“. To se sedaj sicer več ne godí, a nikar ne mislite, da ne poznamo vaših nemčevalnih namer, s kterimi hočete z liberalnimi načeli ponemčiti in popačiti narod. Toda to se vam s svobodo tako malo posreči, kakor nekdanj s sužnostjo (dobro! dobro! na desnem središču). Prepričan sem, da bodo besede, ktere tû govorim, odmevale v srcih vseh nenemških narodov, in svarim vas, gospôda moja, svarim sedanje ministerstvo zlasti ministerstvo uka, ktero je nastopilo pot „svobodne“ sile, zdaj s kakovim ukazom, zdaj s kakovo postavio, ktera nemški jezik vsiljuje vsem narodom, — svarim vas zato,